

Ako objaviť potenciál regiónov cez ich ekonomickú rozmanitosť?

Životná úroveň európskych regiónov je rozdielna, platí to aj pre Vyšehradské krajiny. Podpora regiónov znižuje regionálne disparity a posilňuje sociálnu inklúziu v rámci Európy.

Peter Leško

Materiál vznikol za účelom poukázať na regionálne disparity v krajinách Európskej únie (EÚ). Dôraz sa kladie na objasnenie rôznorodej ekonomickej vyspelosti regiónov Vyšehradskej skupiny. Za posledných dvadsať rokov sledujeme dynamiku rozvoja v prospech metropolitných oblastí, ktoré rastú rýchlejšie ako tie nemetropolitné. Najmenej rozvinuté regióny sa vyznačujú procesom dobiehania životnej úrovne EÚ 27, avšak neplatí to pre regióny v začarovanom kruhu stagnácie. Podpora konvergencie a zmierňovanie sociálno-ekonomických rozdielov je úlohou kohéznej politiky EÚ, na ktorú je počas obdobia 2021 - 2027 vyčlenených viac než 368 miliárd eur¹.

Čo je región a akým spôsobom merať regionálne disparity?

Pojem región môžeme definovať ako „územný celok vymedzený podľa klasifikácie štatistických územných jednotiek.“² EÚ využíva spoločnú nomenklatúru územných jednotiek, známu pod skratkou NUTS³, ktorá umožňuje zber, zostavovanie a vyhodnocovanie regionálnych štatistík v rámci Únie. Súčasná nomenklatúra rozdeľuje členské krajiny EÚ do troch kategórií podľa špecifických populačných limitov. Tento hierarchicky vybudovaný systém sa používa na sociálno-ekonomické analýzy regiónov, ako aj pri navrhovaní opatrení v rámci politiky súdržnosti EÚ. Pre lepšiu predstavu si uvedme aj metodiku Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), ktorá rozlišuje dve úrovne regiónov, a to veľké a malé regióny. Malé regióny sa ďalej klasifikujú na metropolitné a nemetropolitné regióny. Pri spracovaní tohto materiálu vychádzame z komparácie európskych regiónov úrovne NUTS 2, pričom budeme rozlišovať metropolitné a nemetropolitné regióny.

Na zachytenie ekonomickej úrovne regiónov sa najčastejšie používa hrubý domáci produkt (HDP), zväčša uvádzaný na obyvateľa. HDP definujeme ako trhovú hodnotu všetkých finálnych statkov a služieb vyprodukovaných a poskytnutých na danom území za určité časové obdobie. Pre medzinárodné porovnania sa regionálny HDP vyjadruje v parite kúpnej sily (PKS), čím sa eliminujú efekty rozdielnej cenovej úrovne medzi krajinami. Ďalším tradičným ukazovateľom je miera nezamestnanosti (miera zamestnanosti), ktorá vyjadruje podiel nezamestnaných (zamestnaných) osôb na celkovom počte ekonomicky aktívnych obyvateľov v regióne. Za vhodné, avšak menej aplikované ukazovatele, možno považovať: úroveň priemernej nominálnej mesačnej mzdy, mieru ekonomickej aktivity podľa výšky výnosu daní alebo daňové príjmy miestnych rozpočtov.

Box 1: Alternatívne spôsoby merania regionálneho rozvoja

Nižšie uvedené indexy (koeficienty), zverejňované v pravidelných intervaloch, posudzujú pokrok daného regiónu v čase, ako aj v porovnaní s inými regiónmi. Medzi alternatívne spôsoby merania regionálneho rozvoja, resp. regionálnych nerovností patria:

Index sociálneho pokroku (SPI - Social Progress Index)⁴

Bol vytvorený v roku 2013 organizáciou Social Progress Imperative ako prostriedok na meranie sociálneho rozvoja

¹ [Open Data Portal for the European Structural Investment Funds - European Commission](#)

² Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov

³ [Overview - Eurostat](#)

⁴ [Social Progress Imperative](#)



krajín sveta odhliadnuc od ekonomických ukazovateľov ako je HDP, ktorý je vo všeobecnosti používaný ako tradičný ukazovateľ životnej úrovne a pokroku medzi krajinami. Index obsahuje tri dimenzie pokroku – základné ľudské potreby, základy blahobytu a príležitosti. SPI sa vytvára len pomocou sociálnych a environmentálnych ukazovateľov (absencia ekonomických ukazovateľov). V roku 2016 SPI prevzala aj Európska únia pod skratkou EU-SPI⁵. Princípy metodológie indexu zostali zachované, avšak ukazovatele boli prispôsobené podmienkam EÚ a dostupnosti údajov na úrovni NUTS 2.

Index regionálnej konkurencieschopnosti (RCI - Regional Competitiveness Index)

Vyказuje hlavné faktory konkurencieschopnosti pre konkrétny región. Pomocou súboru ukazovateľov uvádza schopnosť regiónu ponúknuť firmám, ako aj obyvateľom atraktívne prostredie na život a prácu. Od roku 2010 meria Index regionálnej konkurencieschopnosti EÚ⁶ faktory konkurencieschopnosti pre regióny na úrovni NUTS 2 v celej Európskej únii. Vydanie indexu z roku 2022 vychádza z aktualizovanej metodiky, a preto sa označuje ako RCI 2.0. Závěry potvrdzujú, že regióny európskych hlavných miest sú ekonomicky výkonnejšie a konkurencieschopnejšie ako ostatné regióny v EÚ krajinách.

Giniho koeficient (Gini Coefficient)

Považuje sa za najbežnejšie používané meradlo príjmovej nerovnosti. Koeficient nadobúda hodnoty v rozpätí od 0 (absolútna rovnosť) po 1 (absolútnu nerovnosť). Každému regiónu sa prideliuje rovnaká váha bez ohľadu na jeho veľkosť, preto rozdiely v hodnotách indexu medzi krajinami môžu byť čiastočne spôsobené rozdielmi v priemernej veľkosti regiónov v jednotlivých krajinách. OECD vypracovala tiež teritoriálny Giniho koeficient⁷, ktorý zohľadňuje územný princíp a dostupnosť regionálnych údajov.

Pomer príjmovej nerovnosti S80/S20 (S80/S20 ratio)

Je mierou nerovnomernosti príjmového rozdelenia v krajine. Konkrétne vyjadruje pomer príjmov 20 % obyvateľstva s najvyššími príjmami (5. kvintil) k príjmom 20 % obyvateľstva s najnižšími príjmami (1. kvintil). Napríklad, ak je hodnota koeficientu 3, znamená to, že najbohatších 20 % domácností dostane trikrát vyšší príjem za rok ako najchudobnejších 20 % domácností. Vidíme, že čím vyššia je hodnota koeficientu S80/S20, tým väčšie príjmové nerovnosti sú v krajine prítomné.

Koeficient variácie (Coefficient of Variation)

Ide o pomerne jednoduchý ukazovateľ na meranie príjmovej variability. Vypočíta sa ako pomer štandardnej (smerodajnej) odchýlky k priemernému príjmu. Rovnomernejšie rozdelenie príjmov bude mať menšie štandardné odchýlky, nakoľko merané hodnoty sú matematicky bližšie k hodnotám priemerného príjmu. Koeficient je preto senzitívnejší na príjmové rozdiely v domácnostiach s vyšším príjmom ako v domácnostiach s nižším príjmom. To znamená, že je citlivejší na zmeny vo vyššej príjmovej skupine.

Rôznorodá ekonomická vyspelosť regiónov EÚ

Životná úroveň v jednotlivých regiónov EÚ je rozdielna. Nerovnosti sa týkajú hlavne rozdeľovania príjmov a bohatstva, ktoré závisí od ekonomickej a sociálnej štruktúry konkrétneho regiónu. Aj keď sú regionálne rozdiely prirodzeným javom, ich rozšírenie a pretrvávajúce nerovnováhy môžu mať negatívny vplyv na celkový rozvoj krajiny. Na podporu konvergencie a zmierňovanie ekonomických a sociálnych nerovností medzi európskymi krajinami a regiónmi slúži kohézná politika EÚ.

⁵ [European Social Progress Index](#)

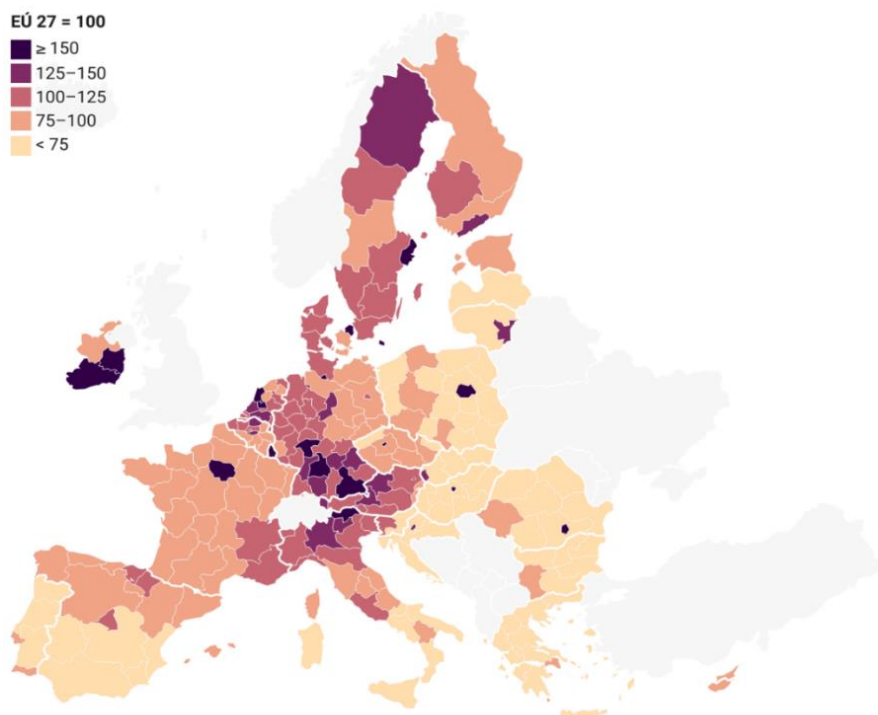
⁶ [EU Regional Competitiveness Index 2.0 - 2022 edition](#)

⁷ [OECD - Regional income distribution and poverty](#)

Politika súdržnosti EÚ sa zameriava na všetky regióny a mestá s cieľom podporiť vytváranie pracovných miest, konkurencieschopnosť podnikov, hospodársky rast, trvalo udržateľný rozvoj a zlepšenie kvality života občanov (Európska komisia). Na dosiahnutie týchto cieľov a riešenie rôznorodých rozvojových potrieb vo všetkých regiónoch EÚ bolo na politiku súdržnosti počas obdobia 2021 - 2027 vyčlenených 368 miliárd eur, čo tvorí takmer tretinu celkového rozpočtu Únie. Z danej alokácie je pre Slovensko k dispozícii viac ako 12,59 miliárd eur (cohesiondata.ec.europa.eu).

Dobehanie životnej úrovne je založené na porovnávaní regionálnych úrovni HDP na obyvateľa v porovnaní s EÚ priemerom. Na úrovni európskych regiónov sa HDP na obyvateľa považuje za hlavný ukazovateľ pre pridelovanie prostriedkov Únie.⁸ V roku 2021 zaznamenalo 148 zo sledovaných 242 regiónov NUTS 2 úroveň HDP na obyvateľa pod priemerom EÚ 27, teda až dve tretiny regiónov EÚ (61,6 %) dosahujú výrazne nižšiu životnú úroveň ako je priemer EÚ 27. Najmenej rozvinuté regióny sa nachádzajú v južnej Európe, kde existujú regióny s trvalo nízkym rastom, ako aj mnohé regióny s nízkymi príjmami vo východnej Európe. Ide o niektoré regióny v Španielsku, Taliansku, Grécku, ale aj regióny Rumunska, Bulharska a nových členských krajín EÚ, ktoré čelia viacerým problémom vyplývajúce z ich hospodárskeho a sociálneho stagnovania. Zaostávajúce regióny sa často vyznačujú vysokou mierou nezamestnanosti, emigráciou, nízkym hospodárskym rastom, nedostatočnou infraštruktúrou a obmedzeným prístupom ku kvalitnému vzdelávaniu a zdravotnej starostlivosti.

Mapa 1: Regionálne nerovnosti EÚ 27 (HDP na obyvateľa v PKS, úroveň NUTS 2, 2021)



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

⁸ Podľa článku 108 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2021/1060 sa zdroje EÚ pridelujú na tri kategórie regiónu NUTS 2: *menej rozvinuté regióny*, ktorých HDP na obyvateľa nedosahuje 75 % priemerného HDP na obyvateľa v EÚ 27; *prechodné regióny*, ktorých HDP na obyvateľa je v rozmedzí 75 % až 100 % priemerného HDP na obyvateľa v EÚ 27 a *viac rozvinuté regióny*, ktorých HDP na obyvateľa presahuje 100 % priemerného HDP na obyvateľa v EÚ 27. V súčasnosti sa objavujú návrhy ku komplexnejšiemu pohľadu na územnú konvergenciu v EÚ, ktorý berie do úvahy dodatočné indikátory, ako je nezamestnanosť mladých ľudí, úroveň vzdelania, zmena klímy a prijímanie a integrácia migrantov.

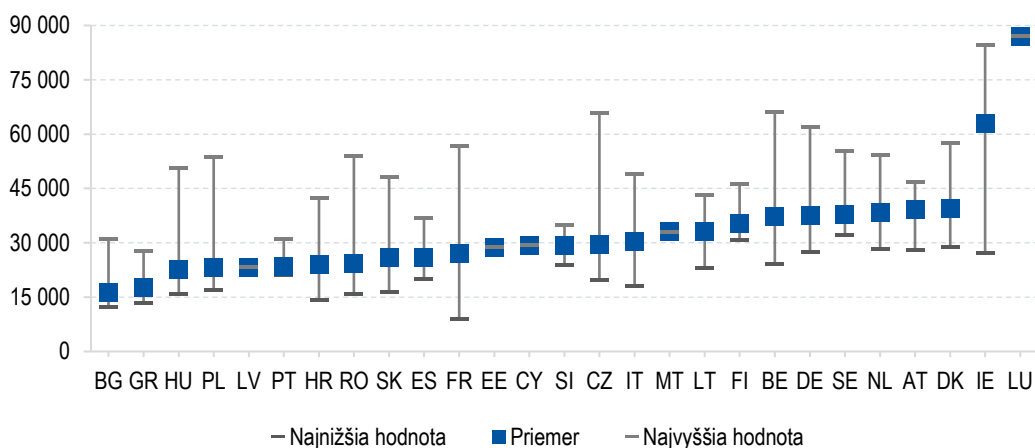


Z našej analýzy ďalej vyplýva, že 94 európskych regiónov (38,4 %) malo životnú úroveň rovnakú alebo vyššiu ako je priemer EÚ 27. Najvyspelejšie regióny EÚ sa rozprestierajú v oblasti siahajúcej od severného Talianska cez Rakúsko až po Nemecko. Zaraďujeme sem aj niekoľko regiónov v krajinách Beneluxu, južného Írska a Škandinávie. Obzvlášť vysoká životná úroveň bola zaznamenaná v regióne Luxembourg, kde je hodnota HDP na obyvateľa 168 percent nad priemerom EÚ 27. Medzi najbohatšie európske oblasti patria rovnako írské regióny Southern (161 % nad priemerom EÚ 27) a Eastern and Midland (139 % nad priemerom EÚ 27). V prvej päťke sa umiestnili regióny hlavných miest Belgicka (104 % nad priemerom EÚ 27) a Česka (103 % nad priemerom EÚ 27).

Súčasným trendom je pretrvávajúce napredovanie metropolitných regiónov. Regióny hlavných miest EÚ prechádzajú dynamickým rastom, čo sa prejavuje v ich ekonomickej prosperite a kvalite života. Podľa OECD väčšina metropolitných regiónov dosahuje komparatívnu výhodu pomocou aglomeračných efektov, ktoré vznikajú z dôvodu sústredenia ekonomických aktivít a zdrojov na jednom mieste. Aglomeračné efekty sú pre hlavné mestá kľúčové, keďže prispievajú k ich konkurencieschopnosti a atraktivite pre obyvateľov a podniky. Ide napríklad o zvýšenú koncentráciu výrobných činností, šírenie inovácií, výskumu a vedomostí, rast produktivity práce, vybudovanú infraštruktúru, vyššiu kvalitu verejných služieb alebo lepšie fungovanie miestneho trhu práce. Na druhej strane, OECD (2023) uvádza, že tieto metropolitné regióny budú čeliť veľkým výzvam spojených s ich úspechom, vrátane nepriaznivých dôsledkov zmeny klímy, dostupnosti bývania alebo verejných služieb. Zdôrazňuje sa potreba nielen zmenšiť rozdiely medzi úspešnými a menej úspešnými regiónmi, ale aj potreba cielených územných politík v rámci veľkých regiónov na zvládnutie ich budúceho rozvoja.

Zo slovenských regiónov je Bratislavský kraj jediným regiónom, ktorého životná úroveň v roku 2021 bola nad priemerom EÚ 27, konkrétne 54 percent. Výrazne pod priemerom Únie sú tak ostatné regióny: Západné Slovensko (67 %), Stredné Slovensko (61 %) a Východné Slovensko (53 %). Pre lepšiu komparáciu slovenských regiónov sme ich životnú úroveň porovnali s regiónmi krajín V4.

Graf 1: Rozmedzie životnej úrovne krajín EÚ v roku 2021



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

Pozn.: BE - Belgicko, BG - Bulharsko, CZ - Česko, DK - Dánsko, EE - Estónsko, FI - Fínsko, FR - Francúzsko, HR - Chorvátsko, IE - Írsko, LT - Litva, LV - Lotyšsko, LU - Luxembursko, HU - Maďarsko, MT - Malta, DE - Nemecko, NL - Holandsko, PL - Poľsko, PT - Portugalsko, AT - Rakúsko, RO - Rumunsko, SK - Slovensko, SI - Slovinsko, ES - Španielsko, SE - Švédsko, IT - Taliansko, GR - Grécko, CY - Cyprus.

Podľa priemerného regionálneho HDP na obyvateľa za rok 2021 sa najmenej rozvinuté regióny nachádzajú v Bulharsku, Grécku a Maďarsku. Naopak, najviac rozvinuté regióny sú v Írsku, Dánsku a Rakúsku. Konkrétne poradie krajín EÚ zobrazuje uvedený graf. V prípade, že sa krajina skladá z jednej územnej jednotky (Lotyšsko, Estónsko, Cyprus, Malta a Luxembursko), v grafe sa uvádza len celková hodnota HDP na obyvateľa.



V roku 2021 existovali v Írsku, Francúzsku, Česku, ako aj Belgicku značné regionálne nerovnosti. Napríklad v Írsku bol rozdiel medzi najmenej rozvinutým regiónom Northern and Western a najviac rozvinutým regiónom Southern na úrovni 57 400 eur. **Najmenšie disparity v rámci krajiny pozorujeme v Portugalsku, Slovinsku, Grécku a Fínsku.** Najnižší rozdiel HDP na obyvateľa, iba 9 900 eur, bol zaznamenaný medzi portugalskými regiónmi Norte a Área Metropolitana de Lisboa, rovnako tak medzi slovinskými regiónmi Vzhodna Slovenija a Zahodna Slovenija (11 000 eur). **Slovensko patrí skôr medzi krajiny s veľkými regionálnymi nerovnosťami, nakoľko rozdiel medzi Bratislavským krajom a regiónom Východného Slovenska bol 31 800 eur.**

Box 2: Európske regióny a mestá v roku 2023

Výročná správa EÚ za rok 2023 o stave regiónov a miest⁹ poukazuje na to, že hoci sa celková zamestnanosť zlepšuje a chudoba sa mierne znižuje, v celej EÚ pretrvávajú významné nerovnosti na miestnej a regionálnej úrovni. Európsky výbor regiónov, ktorý túto správu vypracoval, konštatuje, že existujúce nerovnosti sa týkajú predovšetkým miery zamestnanosti a chudoby, rovnako tak rozdielov v odmeňovaní žien, mužov a nezamestnanosti mladých ľudí.

Rok 2023 bol rokom výziev a kríz pre všetky regióny a mestá v celej EÚ, ale aj rokom záväzkov viac ako milióna volených zástupcov do regionálnych orgánov s cieľom poskytnúť občanom konkrétne riešenia. Vzhľadom na voľby do Európskeho parlamentu (v júni 2024)¹⁰, kde si občania opäť zvolili svojich zástupcov, rozoberá táto výročná správa aj aktuálne témy, ktoré majú dopad na európske mestá a regióny.

Európsky výbor regiónov navrhuje mnohé odporúčania regiónom a mestám EÚ, ktoré by mali byť schopné zvládať mnohotvárnny súbor kríz, od energetickej, klimatickej, potravinovej krízy, až po sociálne nerovnosti a dôsledky pandémie Covid-19. Zároveň by sa podľa výboru mali všetky regióny a mestá EÚ **stať aktérmi udržateľného rozvoja a súdržnosti.** Kľúčovými prvkami dlhodobej stratégie Únie smerom k udržateľnému rozvoju sú zelená a digitálna transformácia európskych hospodárstiev zameraná na zvýšenie efektívnosti a klimatickej neutrality. V tomto smere je dôležité do transformačného procesu zapojiť miestne a regionálne orgány so svojimi skúsenosťami. Silné regióny a mestá dokážu **zlepšiť tvorbu politík a formovať tak budúcnosť Európy.** Ústredný prvok predstavuje politika súdržnosti EÚ, ktorej cieľom je využiť potenciál regiónov.

Okrem hrubého domáceho produktu sa za ďalší tradičný ukazovateľ na zachytenie ekonomickej úrovne regiónov považuje miera nezamestnanosti. Eurostat vykazuje **regionálnu mieru nezamestnanosti**,¹¹ ktorá sa uvádza pre regióny na úrovni NUTS 2. Tento ukazovateľ predstavuje podiel nezamestnaných osôb na ekonomicky aktívnej populácii, pod ktorou sa rozumie pracovná sila (t. j. súčet zamestnaných a nezamestnaných) v regióne. Metodika vychádza z prieskumu pracovných síl EÚ. Takto získané údaje poskytujú prehľad o nezamestnanosti v jednotlivých regiónoch. Za nezamestnané osoby sa považujú osoby vo veku 15 až 74 rokov, ktoré: boli bez práce počas referenčného týždňa; sú momentálne k dispozícii na vykonávanie práce; aktívne si hľadajú prácu alebo si prácu našli a pracujú v nej počas doby najviac troch mesiacov. Na druhej strane, medzi zamestnané osoby patria osoby vo veku 15 až 64 rokov, ktoré počas referenčného týždňa vykonávali akúkoľvek prácu za mzdu, zisk alebo rodinný príjem aspoň jednu hodinu, resp. nepracovali, ale mali prácu alebo podnikanie, v ktorom boli dočasne neprítomní.

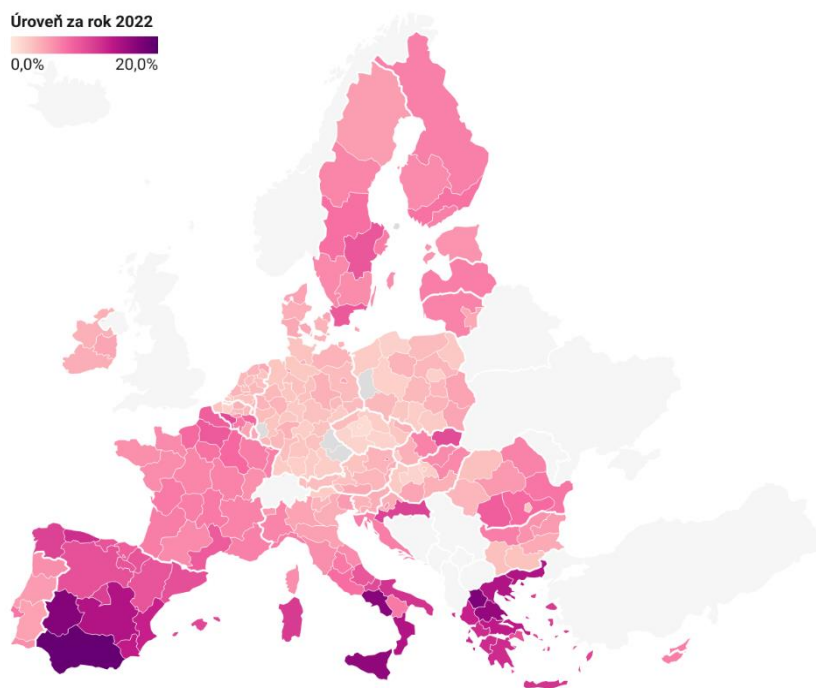
⁹ [The State of Regions and Cities in the European Union](#)

¹⁰ [Voľby do Európskeho parlamentu 2024 | Európsky parlament](#)

¹¹ [Unemployment rate by NUTS 2 regions](#)



Mapa 2: Miera nezamestnanosti v regiónoch EÚ 27 (úroveň NUTS 2, 2022)



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

Nezamestnanosť v jednotlivých regiónoch EÚ nie je rovnomerná. Európske regióny s najvyššou mierou nezamestnanosti sa nachádzajú predovšetkým v južnej a východnej Európe. V roku 2022 mali Ciudad de Ceuta (29,9 %) a Ciudad de Melilla (25,9 %), dve španielske enklávy v severnej Afrike, najvyššie miery nezamestnanosti spomedzi sledovaných regiónov EÚ. Vysoká nezamestnanosť na úrovni 19,1 % bola v ďalšom španielskom regióne Andalucía a v gréckom regióne Dytiki Makedonia (17,7 %). Miera nezamestnanosti nad 17 percent bola takisto zaznamenaná na Kanárskych ostrovoch a v regiónoch Extremadura i Campania. Môžeme konštatovať, že ide o oblasti s dlhodobými štrukturálnymi problémami, ktoré obmedzujú tvorbu pracovných miest a ekonomický rast.

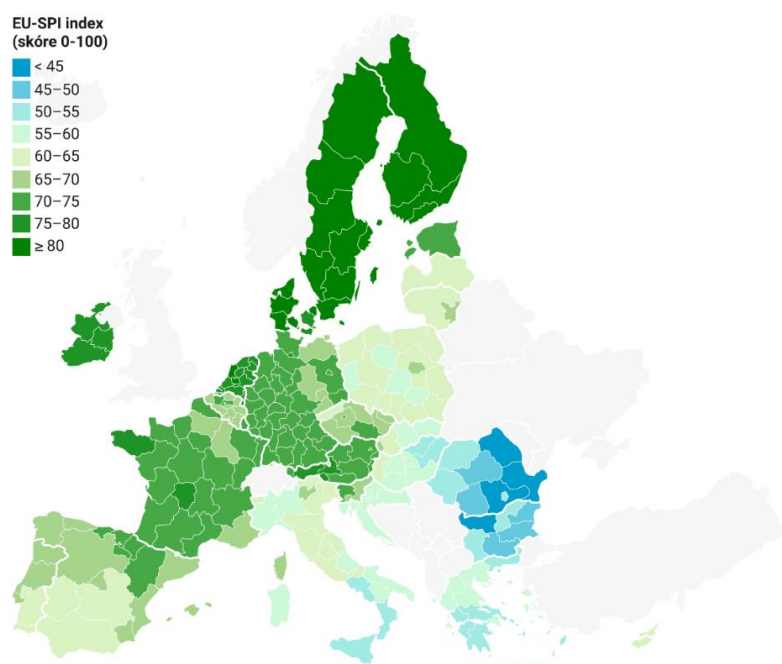
Takmer všetky regióny Česka na úrovni NUTS 2 zaznamenali najnižšiu nezamestnanosť, pričom priemerná miera nezamestnanosti v regiónoch EÚ 27 bola v roku 2022 na úrovni 6,34 %. Región Střední Čechy vykazoval mieru nezamestnanosti 1,2 %, čo je najnižšia miera nezamestnanosti zo všetkých európskych regiónov. Druhé miesto obsadilo mesto Praha a jej okolie (1,6 %), ďalej sú to české regióny Jihozápad a Jihovýchod (oba zhodne 1,7 %). Medzi oblasti s nízkou mierou nezamestnanosti patrili takisto maďarský región Közép-Dunántúl (1,7 %), ako aj poľské regióny Pomorskie (1,9 %), Wielkopolskie a Warszawski stołeczny (oba zhodne 2,0 %).

Regióny Slovenska na úrovni NUTS 2 dosahujú relatívne vysokú mieru nezamestnanosti. V porovnaní s regiónmi krajín V4 je situácia na Slovensku nelichotivá, keďže okrem Bratislavského kraja majú zvyšné slovenské regióny výrazne vyššiu mieru nezamestnanosti. Bratislavský kraj reprezentuje región s najvyššou životnou úrovňou na Slovensku a súčasne s najnižšou nezamestnanosťou, ktorá bola v roku 2022 na úrovni 2,3 %. Napriek tejto skutočnosti patrí Bratislava a okolie k metropolitným regiónom, ktorých hospodársky vývoj zaznamenal stagnáciu. Západné Slovensko s mierou nezamestnanosti 4,0 % sa taktiež nachádza pod priemerom EÚ 27. Naopak, regióny Stredné Slovensko (6,6 %) a Východné Slovensko (10,2 %) vykazujú vysoké miery nezamestnanosti, do ktorých sa premieta najmä pretrvávajúca dlhodobá nezamestnanosť v jednotlivých okresoch.

Sociálny pokrok a príjmová nerovnosť regiónov EÚ

Cieľom indexu sociálneho pokroku EÚ (EU-SPI) je merať sociálny pokrok v každom regióne EÚ nad rámec zaužívaného ukazovateľa rozvoja, ako je reálny HDP na obyvateľa (Európska komisia). Index je navrhnutý tak, aby uľahčil referenčné porovnávanie regiónov EÚ a umožnil tvorcom politik posúdiť silné a slabé stránky každého regiónu, pokiaľ ide o čisto sociálne, resp. environmentálne aspekty. Hodnota indexu sociálneho pokroku v regiónoch EÚ 27 sa pohybujú v rozmedzí 0 - 100, pričom hodnota 0 predstavuje najhorší výkon a 100 je najlepší výkon daného regiónu. Mapa 3 zobrazuje aktuálne skóre EU-SPI indexu. Vychádzame pritom z údajov na úrovni NUTS 2 za posledný dostupný rok 2020.

Mapa 3: Index sociálneho pokroku v regiónoch EÚ 27 (EU-SPI index, úroveň NUTS 2, 2020)



Zdroj: Európska komisia, spracovanie IDRP, MIRRI SR

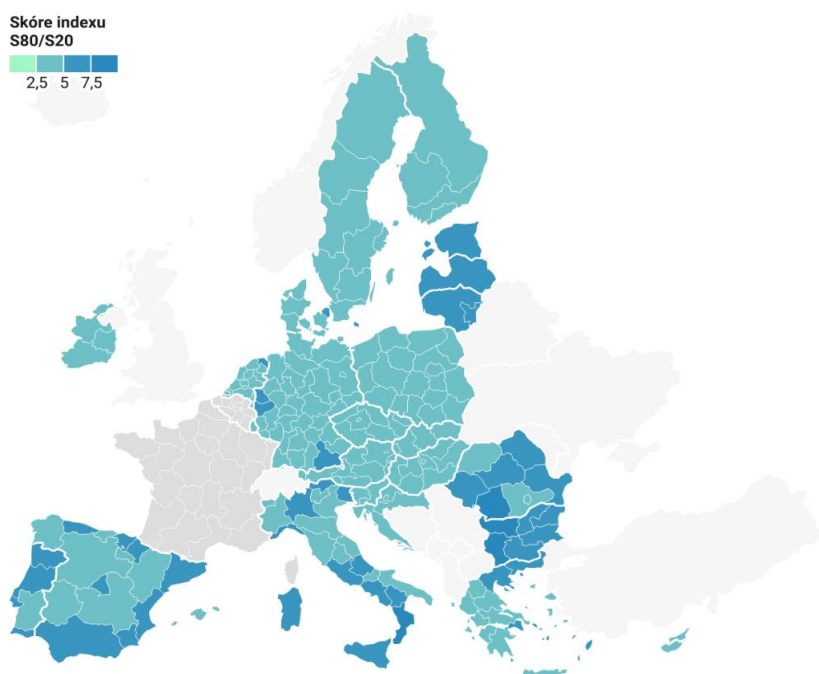
Sociálne rozdiely sa značne líšia v jednotlivých regiónoch EÚ, rovnako tak aj v rôznych aspektoch sociálneho pokroku. Priemerné skóre EU-SPI indexu v roku 2020 bolo na úrovni 66,8. Najvyššie hodnoty indexu dosahujú krajiny Škandinávie, zatiaľ čo juhovýchodné krajiny zaostávajú. Podľa Európskej komisie sa medzi najlepšími regiómi umiestnili regióny Švédska, Fínska a Dánska. Z rebríčka vyplýva, že švédsky región Övre Norrland, ktorý dosiahol skóre indexu 85,1, patrí medzi európsky región s najvyšším sociálnym pokrokom. Podobné to bolo aj v roku 2016, kedy bol EU-SPI prvýkrát zverejnený. Druhé miesto obsadil fínsky región Helsinki-Uusimaa (skóre indexu 83,8) a tretí bol opäť švédsky región Mellersta Norrland so skóre 83,3. Metropolitné regióny hlavných miest EÚ dosiahli tiež uspokojivé výsledky. Naopak, posledné miesta v rebríčku patria regiónom Bulharska a Rumunska. Tieto krajiny sa nachádzajú pod priemerom EÚ 27. Najnižšie skóre indexu 43,3 má bulharský región Severozapaden, pred ktorým sú dva rumunské regióny Sud-Est (43,6) a Sud-Muntenia (43,7).

Podľa aktuálneho rebríčka EU-SPI sa štyri slovenské regióny umiestnili až v jeho druhej polovici. Regiónom s najvyšším sociálnym pokrokom na Slovensku je Bratislavský kraj so skóre 67,9. Ide súčasne o jediný región Slovenska, ktorý sa nachádza nad priemerom EÚ 27. Západné Slovensko malo skóre 60,3, nasleduje Stredné Slovensko s hodnotou indexu 57,9 a Východné Slovensko (skóre indexu 56,1). Vo všeobecnosti

môžeme tvrdiť, že v porovnaní s výsledkami z roku 2016 sa postavenie všetkých regiónov Slovenska v najnovšom rebríčku zlepšilo. Slovenské regióny dosahujú dobrú úroveň sociálneho pokroku v oblasti základných ľudských potrieb a blahobytu. Menej uspokojivé je to v oblasti príležitostí, kde sa vykazujú ukazovatele mapujúce osobné práva, úroveň slobody, tolerance a inklúzie.

Sociálny pokrok a príjmová nerovnosť sú úzko prepojené oblasti, ktoré ovplyvňujú kvalitu života v krajine. Znižovanie príjmovej nerovnosti podporuje sociálny pokrok a vytvára spravodlivejšiu spoločnosť. Jedným zo spôsobov, ako merať nerovnomernosti rozdelenia príjmov je **pomer príjmovej nerovnosti S80/S20**. Výpočet je založený na pomere príjmov 20 % obyvateľstva s najvyššími príjmami k príjmom 20 % obyvateľstva s najnižšími príjmami. Čím vyššia je hodnota pomeru S80/S20, tým väčšie príjmové nerovnosti sú v danej krajine prítomné.

Mapa 4: Pomer príjmovej nerovnosti S80/S20 (úroveň NUTS 2, 2022)



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

Najvyššie príjmové nerovnosti v roku 2022 mali dve španielske enklávy v severnej Afrike, Ciudad de Melilla (12,4) a Ciudad de Ceuta (11), nasleduje rumunský región Sud-Vest Oltenia (9,6) a dva bulharské regióny Severozapaden (8,2) a Yugozapaden (7,9). Z uvedených hodnôt vyplýva, že napríklad v španielskom regióne Ciudad de Ceuta dostane najbohatších 20 % domácností ročný príjem jedenásťkrát vyšší ako najchudobnejších 20 % domácností, a podobne tomu je aj v ďalších regiónoch.

Zaujímavým zistením je, že najnižší pomer príjmovej nerovnosti spomedzi všetkých európskych regiónov vykazoval slovenský región Západné Slovensko (pomer 2,7). Ďalej sem zaradujeme dva české regióny Jihozápad (2,9) a Střední Morava (3). Koeficient na úrovni 3 pozorujeme tiež v prípade Bratislavského kraja a Stredného Slovenska. Nízkou úroveň príjmovej nerovnosti malo rovnako Východné Slovensko (3,5). Tieto hodnoty naznačujú, že Slovensko spolu s ostatnými krajinami V4 patrí medzi krajiny, kde je rozdelenie príjmov relatívne rovnomerné. Naše závery potvrdzujú aktuálne hodnoty Giniho koeficientu, ktoré sú najnižšie v rámci krajín OECD.

Regionálne disparity Vyšehradskej skupiny

V ďalšej časti sa sústreďíme na objasnenie regionálnych disparít v krajinách Vyšehradskej skupiny (V4).¹² Ide o regionálnu štruktúru krajín EÚ a NATO, ktoré zdieľajú podobné socioekonomické, hospodárske a kultúrno-historické hodnoty, čo ich robí vhodnými na systematické porovnávanie. V boxe 3 sa nachádza prehľad regiónov NUTS 2 v krajinách V4. Česko, rovnako tak Maďarsko sú tvorené ôsmimi regiónmi, Poľsko tvorí sedemnášť regiónov a Slovensko má štyri regióny. V rámci krajiny sú jednotlivé regióny usporiadané podľa výšky HDP na obyvateľa za rok 2021 v parite kúpnej sily.

Box 3: Prehľad regiónov NUTS 2 v krajinách V4

Tabuľka 1: HDP na obyvateľa v regiónoch (úroveň NUTS 2, 2021)

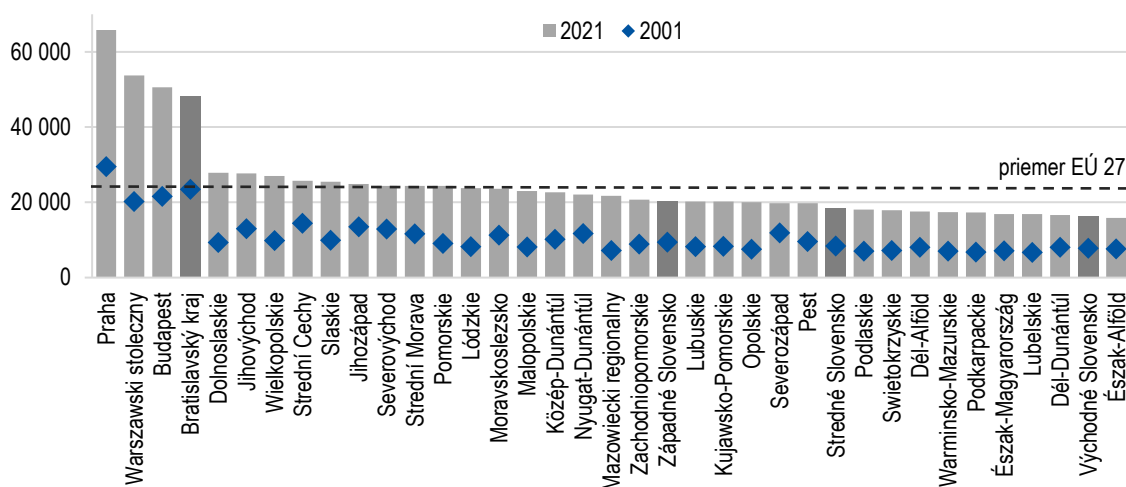
Krajina	Región NUTS 2	HDP na obyvateľa v PKS (2021)
Česko	Praha (CZ01)	65 800 €
	Jihovýchod (CZ06)	27 700 €
	Střední Čechy (CZ02)	25 700 €
	Jihozápad (CZ03)	24 900 €
	Severovýchod (CZ05)	24 400 €
	Střední Morava (CZ07)	24 400 €
	Moravskoslezsko (CZ08)	23 600 €
	Severozápad (CZ04)	19 800 €
Maďarsko	Budapest (HU11)	50 600 €
	Közép-Dunántúl (HU21)	22 700 €
	Nyugat-Dunántúl (HU22)	22 100 €
	Pest (HU12)	19 800 €
	Dél-Alföld (HU33)	17 600 €
	Észak-Magyarország (HU31)	16 900 €
	Dél-Dunántúl (HU23)	16 600 €
	Észak-Alföld (HU32)	15 900 €
Poľsko	Warszawski stołeczny (PL91)	53 700 €
	Dolnośląskie (PL51)	27 900 €
	Wielkopolskie (PL41)	27 000 €
	Śląskie (PL22)	25 500 €
	Pomorskie (PL63)	24 400 €
	Łódzkie (PL71)	23 800 €
	Małopolskie (PL21)	23 000 €
	Mazowiecki regionalny (PL92)	21 700 €
	Zachodniopomorskie (PL42)	20 700 €
	Lubuskie (PL43)	20 200 €
	Kujawsko-Pomorskie (PL61)	20 200 €
	Opolskie (PL52)	20 000 €
	Podlaskie (PL84)	18 100 €
	Świętokrzyskie (PL72)	17 900 €
	Warmińsko-Mazurskie (PL62)	17 400 €
	Podkarpackie (PL82)	17 300 €
	Lubelskie (PL81)	16 900 €
Slovensko	Bratislavský kraj (SK01)	48 200 €
	Západné Slovensko (SK02)	20 400 €
	Stredné Slovensko (SK03)	18 600 €
	Východné Slovensko (SK04)	16 400 €

Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

¹² Vyšehradska skupina bola založená v roku 1991 v meste Vyšehrad a predstavuje neformálne zoskupenie štyroch stredoeurópskych krajín: Česka, Maďarska, Poľska a Slovenska.

V krajinách V4 existujú značné regionálne rozdiely, a to aj napriek tomu, že tieto krajiny postupne dobiehajú životnú úroveň vyspelých krajín EÚ. Takáto trajektória je typická pre stredo európske krajiny a súvisí s ich vstupom do EÚ (Európska komisia). Ako uvádza tabuľka v boxe 3 a ako sme ukázali v ďalšej časti, regionálne disparity sú prítomné nielen medzi krajinami, ale aj v rámci danej krajiny. Podobne ako v západnej Európe majú dominantné postavenie mestské, resp. metropolitné oblasti. Na druhej strane, v každej krajine sa nachádzajú takisto menej rozvinuté regióny, ktorých životná úroveň je výrazne pod priemerom EÚ 27. Graf 2 porovnáva tridsaťsedem regiónov krajín V4 na úrovni NUTS 2, ktoré sú podľa hodnoty HDP na obyvateľa zoradené od najviac po najmenej rozvinutý región.

Graf 2: Porovnanie životnej úrovne regiónov V4 (HDP na obyvateľa v PKS, úroveň NUTS 2)



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

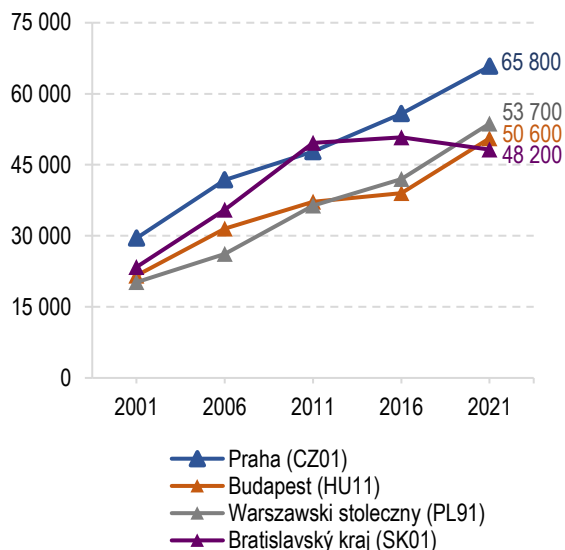
Najvyspelejšími regiónmi sú regióny hlavných miest - Praha, Warszawski stoleczny, Budapešť a Bratislavský kraj. Metropolitné oblasti v krajinách V4 sa v uplynulých dvoch desaťročiach stali významnými centrami národných ekonomík. Rýchly hospodársky rast spolu s investíciami do infraštruktúry, vzdelávania a výskumu prispeli k ich ekonomickej premene. Okrem toho, vysoká koncentrácia podnikov, dostupnosť kvalifikovanej pracovnej sily a efektívna dopravná infraštruktúra posilnili ich pozíciu a konkurencieschopnosť v porovnaní s ostatnými regiónmi. Podľa OECD sú to práve rozdiely v príjmoch na obyvateľa v metropolitných a nemetropolitných regiónoch, ktoré vysvetľujú najväčší podiel regionálnej príjmovej nerovnosti v krajinách.

V roku 2021 bola životná úroveň takmer tri štvrtiny regiónov V4 pod úrovňou priemeru EÚ 27. Konkrétne ide o 28 regiónov, z toho trinásť poľských, sedem maďarských, päť českých a tri slovenské regióny. V prípade Maďarska a Slovenska sú to všetky regióny úrovne NUTS 2, výnimku tvoria len dynamicky sa rozvíjajúce metropolitné oblasti. Najmenej rozvinutým regiónom je maďarský región Észak-Alföld, pred ktorým sa nachádza región Východné Slovensko, maďarský región Dél-Dunántúl a tiež poľský región Lubelskie. Zaujímavosťou je, že medzi desiatimi regiónmi V4 s najnižšou životnou úrovňou sa nevyskytuje žiadny český región. Severozápad, ktorý je považovaný za najmenej rozvinutý región Česka, sa zo sledovaných 37 regiónov umiestnil na 25. mieste.

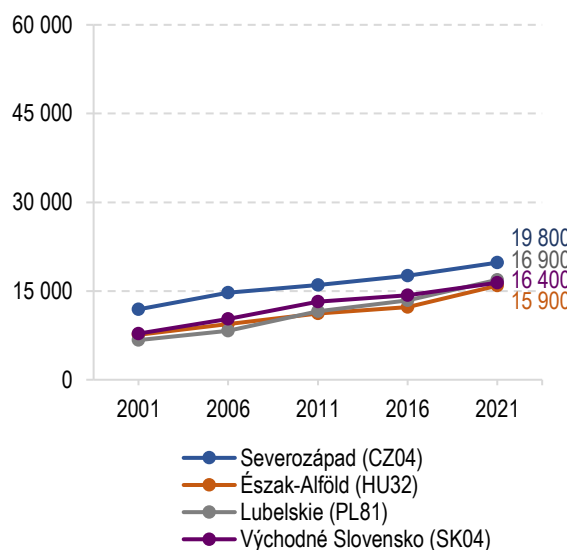
Hospodársky vývoj štyroch najvyspelejších, v našom prípade metropolitných regiónov a štyroch najmenej rozvinutých regiónov krajín V4 za posledné dve desaťročia sú znázornené v grafoch 3 a 4. Konkrétne ide o porovnanie vývoja HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily od roku 2001 do 2021.



Graf 3: Vývoj najviac rozvinutých regiónov krajín V4, 2001 - 2021



Graf 4: Vývoj najmenej rozvinutých regiónov krajín V4, 2001 - 2021



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

Praha a jej blízke okolie je v súčasnosti najvyspelejším metropolitným regiónom V4. Región Praha dosahuje v roku 2021 výšku HDP na obyvateľa na úrovni 65 800 eur, čo ho zaraďuje medzi európske regióny s najvyššou životnou úrovňou. V porovnaní s rokom 2001 sa hodnota daného ukazovateľa viac ako zdvojnásobila. Druhým najvyspelejším regiónom je poľský región Warszawski stołeczny, ktorý sa vďaka trojcifernému nárastu posunul z posledného miesta metropolitných regiónov V4 v roku 2001 až na druhé miesto v roku 2021. Región Budapešť si za ostatných dvadsať rokov udržiava tretiu pozíciu. **Bratislavský kraj reprezentuje región, ktorý si svoje postavenie z roku 2001 (druhý najrozvinutejší región) neudržal, práve naopak, v posledných rokoch sa stal najmenej rozvinutým metropolitným regiónom.** V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že ešte v roku 2011 patrilo Bratislavskému kraju vedúce postavenie.

Dôležitým zistením je, že najmenej rozvinuté regióny krajín V4 v súčasnosti nedosahujú životnú úroveň najvyspelejších metropolitných regiónov z roku 2001. Najmenej rozvinutý región Észak-Alföld, ktorý sa nachádza na východe Maďarska, vykazoval HDP na obyvateľa v roku 2021 na úrovni 15 900 eur, čo je štvornásobne menej v porovnaní s najvyspelejším regiónom Praha. Napriek týmto skutočnostiam sa tejto maďarskej oblasti podarilo zlepšiť svoju ekonomickú situáciu, keďže úroveň HDP na obyvateľa v roku 2001 bola len 7 600 eur. **Druhým najmenej rozvinutým regiónom je Východné Slovensko, ktorého životná úroveň v roku 2021 bola 16 400 eur.** Poľský región Lubelskie, podobne ako oblasť hlavného mesta Poľska, dosiahol pozoruhodný hospodársky vývoj. Zatiaľ čo v roku 2001 bol tento región označovaný za región s najnižšou životnou úrovňou, tak v súčasnosti ho považujeme za vyspelejší ako Východné Slovensko a Észak-Alföld.

Naša analýza sa ďalej zameriava na identifikáciu kategórií regiónov NUTS 2 krajín V4 a ich vývoja počas ostatných dvoch desaťročí.¹³ **Vzhľadom na rôznorodý hospodársky vývoj regiónov sme sa rozhodli krajiny V4 rozdeliť na dve skupiny: (a) krajiny využívajúce potenciál regiónov, kde patrí Česko a Poľsko; (b) krajiny s rozvojom iba metropolitných regiónov, čo je prípad Maďarska a Slovenska.**

¹³ Vychádzame pritom z nariadenia EP a Rady (EÚ) 2021/1060, podľa ktorého sa regióny členia na: *menej rozvinuté regióny* (HDP na obyvateľa nedosahuje 75 % priemeru EÚ 27), *prechodné regióny* (HDP na obyvateľa je v rozmedzí 75 % až 100 % priemeru EÚ 27) a *viac rozvinuté regióny* (HDP na obyvateľa prevyšuje 100 % priemeru EÚ 27).

Česko a Poľsko – krajiny využívajúce potenciál regiónov

Česko a Poľsko môžeme považovať za stredoeurópske krajiny, ktoré za posledných dvadsať rokov dokázali zabezpečiť rozvoj viacerých svojich regiónov. Z nášho pozorovania vyplýva, že obe krajiny sa usilujú o dosiahnutie vyváženého regionálneho rozvoja s cieľom zabezpečiť, aby všetky ich regióny mohli využiť svoj potenciál a prispievať k celkovej prosperite. Podľa platformy Cohesion Open Data sú tieto krajiny rovnako úspešné v efektívnom čerpaní finančných prostriedkov EÚ.¹⁴ Ich úspech svedčí o kvalitnom administratívnom riadení, ako aj schopnosti plánovania a implementácie projektov. Počas sledovaného obdobia preukázali nové členské krajiny, ako sú Česko a Poľsko, svoju angažovanosť pri využívaní finančnej podpory EÚ na vyrovnanie regionálnych rozdielov.

Mapa 5: Regionálne disparity – CZ, 2001



Mapa 6: Regionálne disparity – CZ, 2021



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

Pri pohľade na vývoj regionálneho HDP na obyvateľa pozorujeme, že regionálne rozdiely v Česku sa relatívne zmiernujú. Hlavné mesto Praha malo v roku 2001 najvyššiu životnú úroveň, pričom dosahovalo 154 % priemeru Únie. V uvedenom roku patril región Střední Čechy, ako jediný český región, do kategórie prechodných regiónov, ktoré podľa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) vykazujú úroveň HDP na obyvateľa v rozmedzí 75 % až 100 % priemeru EÚ 27. Zvyšných šesť regiónov Česka, ktorých ekonomická vyspelosť nedosahovala ani 70 % európskeho priemeru, boli považované za menej rozvinuté regióny. Je potrebné podotknúť, že v roku 2001 žiadna z krajín V4 nebola plnohodnotným členom európskeho spoločenstva.

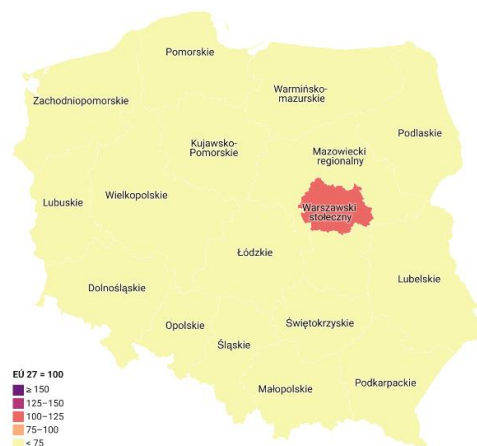
V roku 2021 patril región Praha medzi najvyspelejšie regióny nielen v Česku, ale aj v celej EÚ. Hodnota HDP na obyvateľa v tomto regióne bola 108 % nad priemerom EÚ 27. Okrem toho, je Česko jedinou krajinou V4, kde sa až päť regiónov nachádza v kategórii prechodných regiónov. Konkrétne sú to tieto regióny: Jihovýchod (85 % priemeru EÚ 27), Střední Čechy (79 % priemeru EÚ 27), Jihozápad (77 % priemeru EÚ 27), Severovýchod a Střední Morava (zhodne 75 % priemeru EÚ 27). Moravskoslezsko a Severozápad považujeme za najmenej rozvinuté regióny. Ide o pohraničné regióny, ktoré majú špecifické postavenie vzhľadom na svoju blízkosť k hraniciam s inými krajinami. Región severozápadných Čech zažíva hospodársku stagnáciu v porovnaní s priemerom EÚ 27. Význam európskej cezhraničnej spolupráce si uvedomuje aj Európsky výbor regiónov. Podľa výboru (2021) sú práve pohraničné regióny vzormi integrácie, pretože majú najlepšiu pozíciu na testovanie nových nápadov a inovatívnych riešení.

¹⁴ Ide o čerpanie finančných prostriedkov EÚ v rámci programového obdobia 2014 - 2020. Údaje sú dostupné na:

<https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/CZ/14-20>;

<https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/PL/14-20>.

Mapa 7: Regionálne disparity – PL, 2001



Mapa 8: Regionálne disparity – PL, 2021



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

Poľsko vykazuje v posledných rokoch významný hospodársky rozvoj s dôrazom na podporu regiónov s nižšou úrovňou rozvoja. Zverejnené údaje Eurostatu¹⁵ potvrdzujú, že všetkých sedemnaásť regiónov Poľska dosiahlo zvýšenie svojej životnej úrovne. **Úroveň HDP na obyvateľa v regiónoch sa za posledných dvadsať rokov zvýšila v priemere o 26 %, čo predstavuje najvyšší dvojciferný nárast spomedzi krajín V4.** Najväčším skokom s rastom 61 % je región Warszawski stoleczny, kde v roku 2021 bola životná úroveň o 66 percent vyššia oproti priemeru EÚ 27. Poľsko nemalo v roku 2001 žiadny región, ktorý by bol z kategórie prechodných. Okrem blízkeho okolia Varšavy boli všetky poľské regióny pod úrovňou 75 % priemerného HDP na obyvateľa EÚ 27. Druhý najvyspelejší región Pomorskie dosahoval v danom roku len 47 % priemeru a najmenej rozvinuté regióny Lubelskie a Podkarpackie dokonca iba 35 % európskeho priemeru.

V súčasnosti je najvyspelejším poľským regiónom **Warszawski stoleczny**, ku ktorému pribudli aj **štyri prechodné regióny**. Ide o regióny v západnej časti krajiny: Dolnoslaskie (86 % priemeru EÚ 27), Wielkopolskie (83 % priemeru EÚ 27), Slaskie (79 % priemeru EÚ 27), ako aj Pomorskie (75 % priemeru EÚ 27). Práve tieto regióny dosahovali za posledné dve desaťročia najvyšší hospodársky rast. Napríklad región Dolnoslaskie zvýšil HDP na obyvateľa z úrovne 48 % až na 86 % priemeru EÚ 27, čo predstavuje nárast o 38 p. b. Podobný vývoj zaznamenal región Wielkopolskie, a to nárast o 32 p. b. z úrovne 51 % na 83 % priemeru EÚ 27. V roku 2021 zaraďujeme dvanásť poľských regiónov medzi menej rozvinuté. Napriek zaradeniu do tejto kategórie môžeme **menej rozvinuté regióny Poľska považovať za úspešné v zvyšovaní životnej úrovne, ktorá sa v priemere zvýšila o 21 %**. Komparatívnu výhodu majú regióny v blízkosti hlavného mesta ako Łódzkie, kde bol rast životnej úrovne z 43 % na 73 % priemeru EÚ 27 alebo Mazowiecki regionalny, kde došlo k rastu z 38 % na 67 % priemeru EÚ 27. Najchudobnejšie regióny sú regióny Podkarpackie a Lubelskie ležiace pri hraniciach s Ukrajinou.

Maďarsko a Slovensko – krajiny s rozvojom iba metropolitných regiónov

Maďarsko a Slovensko sú príkladom krajín, ktoré za posledné dve desaťročia nevyužili potenciál svojich regiónov, výnimkou sú len dynamicky sa rozvíjajúce metropolitné regióny. Naša analýza potvrdzuje skutočnosť, že najväčší hospodársky rozvoj v oboch krajinách bol zaznamenaný v regiónoch hlavných miest. Metropolitné regióny Budapešť a Bratislavský kraj dosahujú rýchlejšiu rast v porovnaní s ostatnými (nemetropolitnými) regiónmi. Tento záver je v súlade s výsledkami OECD (2023), podľa ktorých sú pretrvávajúce

¹⁵Zdroj: https://ec.europa.eu/eurostat/nama_10r_2gdp



regionálne rozdiely v krajinách spôsobené najmä rozvojom metropolitných regiónov na úkor menej rozvinutých, častokrát vidieckych lokalít.

Mapa 9: Regionálne disparity – HU, 2001



Mapa 10: Regionálne disparity – HU, 2021



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

Maďarským regiónom s najvyššou životnou úrovňou v súčasnosti je Budapešť. Tento fakt platil na začiatku sledovaného obdobia, rovnako tak v poslednom dostupnom roku. Región Budapešť zvýšil úroveň HDP na obyvateľa z 112 % na 156 % priemeru EÚ 27, čo predstavuje najvyšší nárast v rámci krajiny. **Dôležitým zistením je, že Maďarsko nevykazuje ani jeden región z kategórie prechodných** (úroveň HDP na obyvateľa v rozmedzí 75 % až 100 % priemeru EÚ 27). V roku 2001 patrilo sedem maďarských regiónov medzi menej rozvinuté, nakoľko ich ekonomická výkonnosť bola iba 46 % priemerného HDP na obyvateľa. Najchudobnejší región bol Észak-Magyarország (37 % priemeru EÚ 27) nachádzajúci sa na severovýchode krajiny.

V roku 2021 pretrvávali v Maďarsku významné regionálne nerovnosti, najmä pokiaľ ide o vývoj metropolitnej oblasti voči nemetropolitným. Za dvadsať rokov zaznamenalo hlavné mesto Budapešť rast životnej úrovne o 44 %, v prípade nemetropolitných oblastí to bolo iba 11 %. Z tohto dôvodu je sedem maďarských regiónov naďalej považovaných za menej rozvinuté regióny. Demonštruje to pozícia druhého najrozvinutejšieho regiónu Közép-Dunántúl, ktorý zvýšil úroveň HDP na obyvateľa z 53 % na 70 % priemeru EÚ 27, čo je druhý najvyšší prírastok. **Najchudobnejšie maďarské regióny zaznamenali najnižší nárast životnej úrovne v porovnaní s priemerom EÚ 27.** Najmenej rozvinutý región Észak-Alföld zvýšil HDP na obyvateľa za posledných dvadsať rokov z úrovne 40 % na 49 % priemeru EÚ 27, čo predstavuje nárast o 9 p. b. Pozorujeme, že ide o zaostávajúce regióny, často označované ako regióny v začarovanom kruhu dlhodobej stagnácie.

Mapa 11: Regionálne disparity – SR, 2001



Mapa 12: Regionálne disparity – SR, 2021



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR



Slovensko patrí medzi krajiny, ktoré dobiehajú životnú úroveň vyspelých krajín EÚ, avšak zaznamenávajú prehlbovanie regionálnych rozdielov. Podobne ako v prípade Maďarska, aj pre Slovensko platí, že najväčší nárast životnej úrovne vykazuje Bratislavský kraj. Ten bol v rokoch 2011 až 2013 najvyspelejším stredoeurópskym regiónom. V roku 2013, teda v dobe najväčšieho rozmachu, zvýšil úroveň HDP na obyvateľa až na 196 % priemeru Únie, čo bolo o 6 p. b. viac ako mal v tom čase druhý najvyspelejší región Praha. Po danom období pozorujeme pre okolie mesta Bratislavy stagnáciu a pokles ekonomickej úrovne. V roku 2022 sa stal Bratislavský kraj (s úrovňou 146 % priemeru EÚ 27) najmenej rozvinutým metropolitným regiónom krajín V4. V roku 2001 boli zvyšné tri slovenské regióny považované za menej rozvinuté regióny. Ekonomická výkonnosť oblastí západného (okrem Bratislavského kraja), stredného a východného Slovenska nedosahovala 50 % priemeru Únie. Po vstupe Slovenska do EÚ sa situácia v regiónoch zlepšila, avšak dynamika rozvoja je stále v prospech Bratislavského kraja. Počas dvoch desaťročí zvýšila Bratislava svoju životnú úroveň o 27 %, zatiaľ čo ostatné tri slovenské regióny v priemere len o 12 %. Z uvedeného vyplýva, že na Slovensku aktuálne neexistujú regióny v kategórii prechodných.

Najmenej rozvinutým regiónom v roku 2021 zostáva Východné Slovensko, kde došlo k rastu HDP na obyvateľa zo 41 % na 51 % priemeru EÚ 27. Napriek zlepšeniu svojho postavenia je životná úroveň Východného Slovenska trojnásobne nižšia ako v Bratislavskom kraji. Okrem toho, v zostavenom rebríčku tridsiatich siedmich regiónov V4 sa Východné Slovensko umiestnilo na predposlednom mieste. Ide tak o druhý najchudobnejší región v strednej Európe, hneď po maďarskom regióne Észak-Alföld.

Z dosiahnutých výsledkov konštatujeme, že všetky regióny Slovenska, vrátane metropolitnej oblasti, odrážajú nevyužitý potenciál svojej ekonomickej výkonnosti. Podľa údajov Eurostatu sa slovenské HDP v parite kúpnej sily (PKS) vzdaluje od priemeru EÚ 27 napriek tomu, že reálne HDP na Slovensku rastie rýchlejšie než európske. Dôvodom týchto protichodných interpretácií sú metodické nedostatky pri meraní a revízií cenových hladín, na ktoré poukazuje aj Inštitút finančnej politiky MF SR (IFP, 2023). Aj z tohto dôvodu si naše závery, resp. zistenia vyžadujú dôkladnejšiu analýzu skúmania regionálnych rozdielov na Slovensku s dôrazom na identifikáciu faktorov pomalého rozvoja jednotlivých krajov, okresov, prípadne miest a obcí.

Kohézna politika EÚ a proces konvergenencie regiónov V4

Kohézna politika zohráva kľúčovú úlohu pri znižovaní regionálnych rozdielov, nakoľko pomáha menej rozvinutým regiónom EÚ dobiehať rozvinutejšie regióny a celkovo podporuje hospodársku, sociálnu i územnú konvergenciu (Európska komisia). Na realizáciu kohéznej politiky EÚ bolo počas programového obdobia 2014 - 2020 vyčlenených viac ako 404 mld. eur (Cohesion Open Data Platform). Z uvedeného objemu mala Vyšehradská skupina k dispozícii 160,75 mld. eur, čo predstavuje takmer 40 % z celkových zdrojov EÚ.

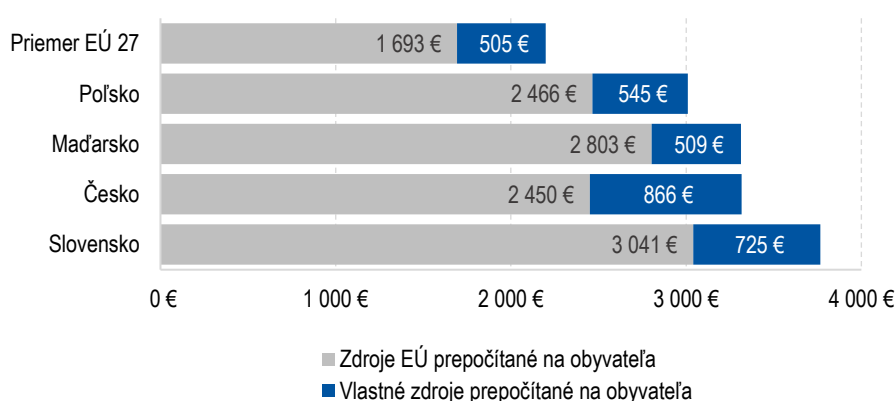
Tabuľka 2: Alokácia zdrojov v krajinách V4, programové obdobie 2014 – 2020

Krajina	Celková alokácia	Zdroje EÚ	Vlastné zdroje krajiny
Slovensko	20,52 mld. €	16,57 mld. € 80,7 %	3,95 mld. € 19,3 %
Maďarsko	32,09 mld. €	27,16 mld. € 84,6 %	4,93 mld. € 15,4 %
Česko	34,90 mld. €	25,78 mld. € 73,9 %	9,12 mld. € 26,1 %
Poľsko	111,44 mld. €	91,27 mld. € 81,9 %	20,17 mld. € 18,1 %
Priemer V4	49,74 mld. €	40,20 mld. € 80,8 %	9,54 mld. € 19,2 %
Priemer EÚ 27	25,91 mld. €	19,29 mld. € 74,4 %	6,62 mld. € 25,6 %

Zdroj: Cohesion Open Data Platform, výpočty IDRP, MIRRI SR

Priemerná alokácia zdrojov EÚ bola počas programového obdobia 2014 – 2020 na úrovni 74,4 % (v absolútnom vyjadrení ide o sumu 19,29 mld. eur), pričom spolufinancovanie z vlastných zdrojov členských krajín bolo v priemere 25,6 % (6,62 mld. eur). Najvyššiu alokáciu zdrojov EÚ spomedzi krajín V4 vykazovalo Poľsko, a to vo výške 91,27 mld. eur. Podľa údajov Európskej komisie¹⁶ ide súčasne o najvyššiu sumu finančných prostriedkov EÚ, ktorá bola pridelená členskej krajine za uvedené programové obdobie. Maďarsko malo alokáciu na úrovni 27,16 mld. eur, nasleduje Česko (25,78 mld. eur) a nakoniec **Slovensko s najnižšou sumou finančných zdrojov EÚ (16,57 mld. eur)**. Z tabuľky 2 takisto vidíme, že zdroje EÚ a vlastné zdroje krajín V4 boli rozdelené v pomere približne 80 ku 20.

Graf 5: Porovnanie alokácie zdrojov na obyvateľa, programové obdobie 2014 – 2020



Zdroj: Cohesion Open Data Platform, výpočty IDRP, MIRRI SR

Graf 5 zobrazuje porovnanie alokácie zdrojov na obyvateľa za celé programové obdobie 2014 – 2020, pričom je potrebné rozlišovať medzi finančnými zdrojmi EÚ a vlastnými zdrojmi krajiny. Pri prepočte na obyvateľa bolo na realizáciu kohéznej politiky v EÚ 27 určených v priemere 2 198 eur, z toho 1 693 eur tvorili zdroje Únie a 505 eur pochádzalo z príspevkov členských krajín. Ďalej môžeme konštatovať, že pobaltské krajiny reprezentujú krajiny s najvyššou alokáciou finančných prostriedkov pripadajúcich na jedného obyvateľa. V programovom období 2014 - 2020 je lídrom Estónsko s úrovňou 4 754 eur. Naopak, najnižšiu alokáciu zdrojov na obyvateľa vykazuje Holandsko (284 eur) a rovnako tak Dánsko (497 eur).

Slovensko má najvyššiu celkovú alokáciu na obyvateľa zo všetkých krajín V4. To isté platí aj pre pridelené finančné zdroje EÚ, ktoré po prepočte na obyvateľa dosahujú výšku 3 041 eur. Druhé miesto obsadilo Maďarsko (2 803 eur) a tretie miesto patrí Česku s úrovňou 2 450 eur. Zohľadnenie počtu obyvateľov pri výpočte pridelených zdrojov EÚ zaraďuje Poľsko na posledné miesto v rámci krajín V4.

Výsledky našej analýzy potvrdzujú, že ekonomickej výkonnosti Slovenska nezodpovedá najvyššia alokácia EÚ zdrojov. Slovensko čelí dlhodobým problémom pri čerpaní zdrojov EÚ, čo môže mať vplyv na rozvoj a modernizáciu krajiny. Jedným z možných dôvodov je byrokracia a komplikované administratívne procesy. Žiadatelia častokrát narážajú na zložitú a časovo náročnú administratívu, čo odrádza mnohé podniky a organizácie od podania žiadostí. Ďalším dôvodom je korupcia a nedostatočná transparentnosť v procese pridelovania fondov. Mnohé projekty sú spájané s podozreniami z manipulácie a zneužívania prostriedkov. Programové obdobie 2014 - 2020 bolo napríklad poznačené otáznym prerozdeľovaním financií na vedu a výskum. Na Slovensku bolo čerpanie čiastočne pozastavené a časť alokácie bola znížená prostredníctvom tzv.

¹⁶ <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/PL/14-20>

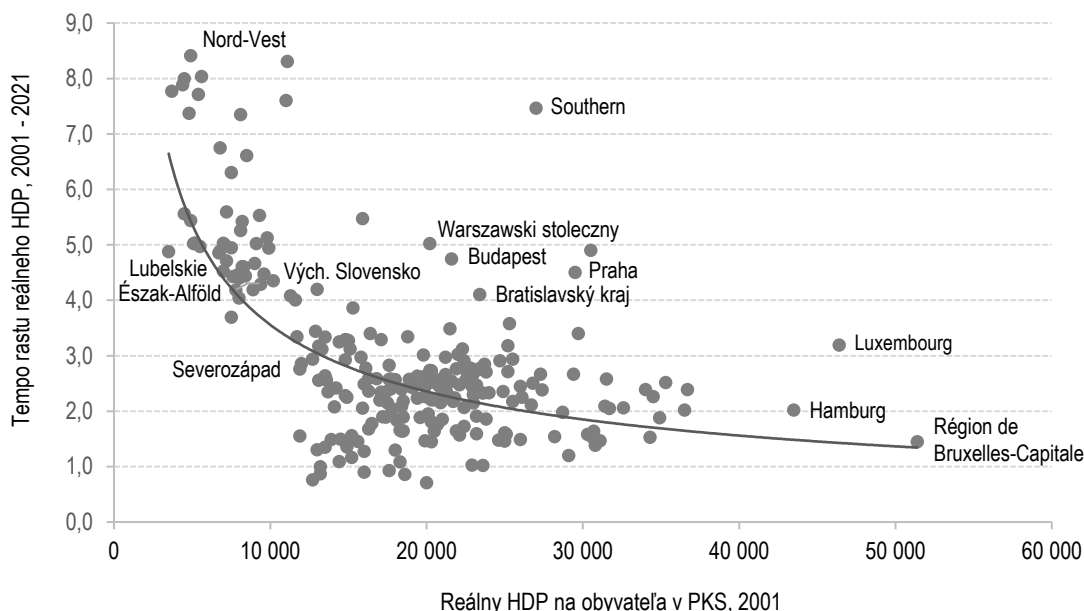
dekomitmentu. Pozastavenie platieb zo strany EÚ ako reakcia na nezrovnalosti v plnení niektorých priorit nebolo ojedinelou udalosťou.

Kohézna politika EÚ úzko súvisí s pojmom konvergencia. Týmto pojmom označujeme proces približovania ekonomickej úrovne krajiny k úrovni vyspelej krajiny, prípadne skupiny vyspelých krajín v rámci integračného zoskupenia. Podľa Európskej centrálnej banky (ECB) je konvergencia dlhodobý proces, ktorý prináša trvalé zvyšovanie reálneho HDP na obyvateľa v krajinách s nižšími príjmami smerom k úrovniam, ktoré vykazujú krajiny s vyššími príjmami. Takto definovaná konvergencia sa označuje aj ako **reálna konvergencia**.

Opakom reálnej je **nominálna konvergencia**, ktorá sa zameriava na proces zosúladovania nominálnych ekonomických ukazovateľov medzi krajinami alebo regiónmi, predovšetkým v kontexte integračných procesov, ako je napríklad hospodárska a menová únia. Hlavnými cieľmi nominálnej konvergenencie sú cenová stabilita, udržanie verejného dlhu a deficitu verejných financií v prijateľných medziach, stabilita výmenných kurzov a úrokových sadzieb. Vysoký stupeň nominálnej konvergenencie, v podobe plnenia tzv. *maastrichtských kritérií*¹⁷, sa vyžaduje od krajiny, ktorá sa rozhodne prijať euro a vstúpiť do eurozóny.

Naša analýza sa zameriava na reálnu (regionálnu) konvergenciu, teda na znižovanie rozdielov medzi regiónmi EÚ so zámerom dosiahnuť vyvážené hospodárstvo, sociálny a regionálny rozvoj. Prebiehajúci proces konvergenencie vybraných regiónov EÚ za posledných dvadsať rokov pozorujeme na nižšie uvedenom grafe. Graf 6 zobrazuje vývoj reálneho HDP na obyvateľa v 242 regiónoch EÚ na úrovni NUTS 2 vo vzťahu k priemernému tempu rastu počas obdobia rokov 2001 až 2021.

Graf 6: Proces konvergenencie V4 regiónov (HDP na obyvateľa v PKS, úroveň NUTS 2)



Zdroj: Eurostat, spracovanie IDRP, MIRRI SR

V období 2001 - 2021 bol priemerný HDP na obyvateľa pre 242 regiónov EÚ na úrovni 18 462 eur a tempo ekonomického rastu 2,99 %. Môžeme konštatovať, že hospodársky vývoj európskych regiónov je nerovnomerný. Existujú tiež rozdiely v životnej úrovni medzi vyspelými a menej vyspelými regiónmi. K najvyspelejším regiónom

¹⁷ [Convergence criteria for joining - European Commission \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/economy_finance/convergence_criteria_for_joining_en)



EÚ patria: Luxembourg (v roku 2021 úroveň HDP na obyvateľa 87 100 eur), Région de Bruxelles-Capitale (úroveň HDP na obyvateľa 66 200 eur), ako aj región Hamburg (úroveň HDP na obyvateľa 61 900 eur). Spomínané regióny sa na grafe nachádzajú vpravo, pričom tempo ich rastu bolo 2,22 %, čo je menej ako je priemer za dané obdobie.

Z dlhodobého hľadiska pozorujeme proces konvergencie menej rozvinutých regiónov. Európske regióny s nízkou počiatkovou úrovňou HDP na obyvateľa sa vyznačujú výrazným hospodárskym rozvojom. Túto skutočnosť potvrdzuje aj vývoj rumunského regiónu Nord-Vest, ktorý svoju životnú úroveň zvýšil zo 4 900 eur na 22 600 eur vďaka najvyššiemu priemernému rastu 8,42 % počas dvadsiatich rokov. Dynamický vývoj sledujeme aj v írskom regióne Southern, ktorého tempo rastu 7,47 % zvýšilo HDP na obyvateľa z 27 000 eur na 84 500 eur. Regióny nových členských krajín mali v priemere vyššie tempá rastu ako regióny zakladajúcich krajín EÚ.

Naše zistenia sa odvolávajú na neoklasické teórie rastu, konkrétne na empirickú aplikáciu Solowovho modelu rastu. Zo záverov tohto modelu vyplýva, že **vyššie tempo rastu je spôsobené najmä efektom dobiehania, keďže novoprijaté krajiny EÚ vychádzali z nižšej úrovne reálneho HDP na obyvateľa.** Konvergencia z dlhodobého hľadiska nastáva, keď krajiny s nižšou úrovňou dôchodku rastú rýchlejšie ako krajiny s vyššou úrovňou dôchodku (Mankiw, 2022). V tomto prípade hovoríme o tzv. *absolútnej konvergencii*, ktorá sleduje závislosť hospodárskeho rastu a hodnoty HDP na obyvateľa.

Vyšehradská skupina ako celok dosahovala úroveň HDP na obyvateľa 10 819 eur a v sledovanom období mala priemerné tempo rastu 4,48 %. V rámci jednotlivých regiónov V4 pozorujeme proces dobiehania životnej úrovne vyspelých regiónov nachádzajúcich sa prevažne v západnej Európe. Napriek prítomnej konvergencii pretrvávajú rozdiely nielen medzi krajinami, ale aj v rámci každej krajiny. **Najvyššie tempo ekonomického rastu (4,96 %) vykazovali regióny Poľska, pričom ich priemerná úroveň HDP na obyvateľa bola spomedzi krajín V4 najnižšia, hodnota len 8 788 eur.** Pod priemerným tempom rastu V4 sa nachádzajú zvyšné tri krajiny. Maďarsko vykazovalo HDP na obyvateľa na úrovni 10 475 eur a tempo rastu bolo druhé najvyššie 4,35 %. Nasledujú regióny Slovenska, ktoré počas dvadsiatich rokov rástli 4,26 %, pričom ich hodnota HDP na obyvateľa bola 12 250 eur. Najvyspelejšími regiónmi boli regióny Česka, kde priemerné HDP na obyvateľa bolo 14 763 eur a tempo rastu 3,70 %. Treba poznamenať, že Česko je dnes jedinou krajinou V4 s piatimi prechodnými regiónmi.

Záver a odporúčania

Cieľom materiálu bolo priblížiť pretrvávajúce rozdiely v sociálno-ekonomickom rozvoji regiónov EÚ 27 s dôrazom na vývoj regiónov krajín V4 za posledných dvadsať rokov. Závery tejto analýzy potvrdili aj zverejnené údaje Eurostatu¹⁸ za rok 2022, podľa ktorých existujú medzi krajinami EÚ značné regionálne disparity. Viac ako dve tretiny regiónov EÚ na úrovni NUTS 2 dosahujú v súčasnosti nižšiu životnú úroveň ako je priemer EÚ 27. Najmenej rozvinuté oblasti sa nachádzajú v južnej Európe, ako aj v strednej a východnej Európe. Ide prevažne o regióny nových členských štátov, ktoré sa vyznačujú pomalým hospodárskym rastom alebo nízkou úrovňou HDP na obyvateľa. Na druhej strane, tretina európskych regiónov patrí k vyspelým oblastiam Únie. Tieto regióny sú situované predovšetkým v severnom Taliansku, Rakúsku, Nemecku a v krajinách Beneluxu, južného Írska a Škandinávie. Podľa údajov z roku 2022 je celkovým lídrom írsky región Southern, kde je životná úroveň 186 percent nad priemerom EÚ 27.

Vysoké pozície v aktuálnom rebríčku zaznamenali metropolitné regióny krajín V4. Región Praha obsadil v roku 2022 štvrté miesto so životnou úrovňou 107 percent nad priemerom EÚ 27. Hlavné mesto Varšava sa umiestnilo na dvanástom mieste (162 % priemeru EÚ 27), mesto Budapešť na šestnástom (158 % priemeru EÚ 27) a Bratislava na dvadsiatom prvom mieste (146 % priemeru EÚ 27). **Dynamický rozvoj európskych hlavných miest by nemal byť izolovaný. Ekonomická prosperita by sa mala prejavovať aj v ostatných regiónoch.** Sme

¹⁸ Zdroj: https://ec.europa.eu/eurostat/nama_10r_2gdp

presvedčení, že kreovanie synergických vzťahov medzi metropolitnými a okolitými regiónmi môže prispieť k udržateľnejšiemu rozvoju celej krajiny.

Na Slovensku prebieha proces konvergenencie k vyspelým krajinám EÚ, avšak s pretrvávajúcimi regionálnymi rozdielmi. Najvyspelejším slovenským regiónom v roku 2022 bol Bratislavský kraj. Regióny západného (okrem Bratislavského kraja), stredného a východného Slovenska označujeme za menej rozvinuté oblasti Európy, keďže ich výkonnosť nedosahuje ani 75 % priemeru EÚ 27. **Na základe analýzy by bolo vhodné prehodnotiť doterajšiu implementáciu podpory regionálneho rozvoja na Slovensku. Opatrenia by mali byť cielejšie na optimalizáciu alokácie finančných zdrojov a zvyšovanie efektivity ich využitia.** Typ opatrení by sa mal líšiť v závislosti od špecifik konkrétného regiónu. V tomto smere sa navrhuje **individuálny prístup k rozvoju slovenských regiónov.** Zahraničná prax susedných krajín taktiež potvrdzuje, že väčšia angažovanosť miestnych a regionálnych orgánov prispieva k lepšiemu riadeniu a účinnejšiemu využitiu prostriedkov EÚ.

Realizácia a financovanie kohéznej politiky EÚ by nemala konkurovať iným zdrojom financovania pre danú oblasť, resp. región (napr. Plán obnovy, REPowerEU, atď.). Ak sa dá oblasť/región rozvíjať z viacerých verejných zdrojov financovania, je potrebné hľadať synergiu medzi rôznymi typmi podpory. **Kohézna politika EÚ pre najbližšie roky by mala byť založená na územnom princípe (place-based approach), pričom by mala brať do úvahy potenciál každého regiónu.** Investície do infraštruktúry, zamestnanosti a hospodárskeho rastu spolu s realizáciou štrukturálnych reforiem by mali zohľadňovať potreby jednotlivých regiónov. Vychádzame pritom zo zámeru EÚ, a to, aby sa všetky európske regióny a mestá stali aktérmi udržateľného rozvoja a súdržnosti. Dôležitým prvkom k udržateľnému rozvoju bude zelená a digitálna transformácia hospodárstiev zameraná na zvýšenie efektívnosti a klimatickej neutrality. **Súčasný výzvy a ambiciózný zámer EÚ by sa mali stať predmetom diskusií, ktoré sa týkajú nastavenia pravidiel politiky súdržnosti 2027+.** Podľa OECD (2023) je dôležitá flexibilita politických rámcov na zabezpečenie rýchlej reakcie na budúce výzvy regionálneho rozvoja. Dôraz sa pritom kladie na tvorcov verejných politík, predovšetkým na regionálnej a miestnej úrovni, čím sa posilní význam lokálneho prístupu k riešeniu zaostávania regiónov.

Zdroje a použitá literatúra

Bachtler, J., & Mendez, C. (2016). *EU Cohesion Policy and European integration: The dynamics of EU budget and regional policy reform*. 1st Edition. Routledge, 2016.

Dotti, N. F., Musiałkowska, I., Hurtado, S., & Walczyk, J. (2024). *EU Cohesion Policy: A Multidisciplinary Approach*. Edward Elgar Publishing, 2024.

European Committee of the Regions (2023). *The state of regions and cities in the European Union – EU annual report 2023*. Dostupné online: <https://data.europa.eu/doi/10.2863/752485>

Európska centrálna banka (European Central Bank) (2022). *Konvergenčná správa – jún 2022*. Dostupné online: <https://www.ecb.europa.eu/pub/convergence/html/index.sk.html>

Európska investičná banka (European Investment Bank) (2018). *Inequality in Europe*. Dostupné online: https://www.eib.org/attachments/efs/econ_inequality_in_europe_en.pdf

Európska komisia - Cohesion Open Data Platform. Dostupné online: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/>

Európska komisia - European Social Progress Index (EU-SPI). Dostupné online: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/maps/social-progress_en



Európska komisia - Kohézná politika. Dostupné online: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/what/investment-policy_en

Európsky výbor regiónov (2023). Výročná správa EÚ za rok 2023 o stave regiónov a miest. Dostupné online: <https://cor.europa.eu/sk/our-work/Pages/state-of-regions-and-cities-2023.aspx?origin=spotlight>

Eurostat (2022). Dataset: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/nama_10r_2gdp

Eurostat (2023). Dataset: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/ilc_di11_r\\$defaultview](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/ilc_di11_r$defaultview)

Eurostat (2023). Dataset: <https://doi.org/10.2908/TGS00010>

Eurostat (2024). Most EU regions record an increase in real GDP in 2022. Dostupné online: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240220-2>

Holland, M., Doidge, M. (2012). *Development policy of the European Union*. Bloomsbury Publishing, 2012.

Hunter, A., & Dietzen, S. (2020). *EU lagging regions: state of play and future challenges*. Dostupné online: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2020\)652215](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2020)652215)

Inštitút finančnej politiky MF SR (2023). *O parite - komentár ku konvergencii slovenskej ekonomiky k EÚ*. Dostupné online: <https://ifp.sk/o-parite/>

Mankiw, G. N. (2022). *Macroeconomics*. 11th Edition. New York: MacMillan Publishers, 2022.

Meliciani, V. (2015). *Regional disparities in the enlarged European Union: Geography, innovation and structural change*. 1st Edition. Routledge, p. 204, 2015.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2021/1060. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32021R1060>

OECD (2023). *OECD Regional Outlook 2023: The Longstanding Geography of Inequalities*. OECD Publishing, Paris. Dostupné online: <https://doi.org/10.1787/92cd40a0-en>

Widuto, A. (2019). *Regional inequalities in the EU*. EPRS: European Parliamentary Research Service. Belgium. Dostupné online: <https://policycommons.net/artifacts/1334955/regional-inequalities-in-the-eu/1941038/>

Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja. Dostupné online: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/539/vyhlasene_znenie.html